

Innen közöljük Arany levelét is, amelyben megköszöni volt tanítványa figyelmes-ségét. Valószínűleg szárnyasokat küldött, ahogyan egy másik tanítványa, Abonyi Lajos, sajátmaga természetete dinnyét, amelyet Arany verses szerkesztői üzenetben nyugtázott.¹⁹
A levél így hangzik:²⁰

Kedves öcsém uram,

Vettem a szives küldeményt, mely a „hálás növendékeknek” igazán becsületére válik. „Nőjenek is nagyra!” folytatom én tovább; ön pedig fogadja köszönetemet, s a meleg kézszerítést, melylyel maradok
Buda-Pest 1881. febr. 6.

volt tanára és
őszinte barátja
Arany János

Vargha Zoltán tulajdonában van a „Ballada az elűzött és visszatért grófról” kézírata is,²¹ valamint a Toldi szerelme első kiadásának egy példánya, nagyatyjának szülő e tömör dedikációval:

„Szász Károlynak
e munkával egyidős
állandó barátsága emlékeül,

Arany János

József Farkas

IWAN GOLL ÉS GÁBOR ANDOR LEVELE BARTA SÁNDORHOZ

Barta Sándor, a két világháború közötti magyar szocialista irodalom emigrációs ágának egyik kiemelkedően tehetséges, tragikusan befejezetlen életművű alakja. A húszas években hozza írt, alább közreadott két levél fontos adalékokat szolgáltat Barta irodalmi kapcsolatairól, figyelemre méltó megállapításokat tartalmaz költői munkásságáról és külön érdekességük, hogy mindkét levél írója erőteljesen hatni kíván Barta irodalomszemléletére, irodalmi orientációjára is. Ugyanakkor e levelek jellegzetes dokumentumok íróik személyét illetően is. Iwan Goll német nyelvű levele eredeti kézírású; Gábor Andor levele gépirás, de megszólítása és aláírása kézírású. Mindkét levél a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet Archivumában található.¹

1.

P...²

Mein lieber Alexander Barta

Herrlich herrlich die Gedichte, die Sie mir gesandt haben. Aber wie schade: zu spät! Ich verfluche den Kalmer, der mir solche starke Sachen, wie ich Sie in ganz Europa nicht kenne, vorenthalten hat. Wie gern hätte ich z. B. den „Gehenkten” genommen! Und wissen Sie, dass *ich* diese Verse alle aus dem Deutschen und Französischen übersetzen müsste? Das war ziemlich gefährlich, man weiss nie, wie weit man das Original betrügen kann.

Auch die Gedichte der mir bisher ganz unbekanntenen Elisabeth *Ujvári* sind gross gesch...t. Ich werde aber vielleicht versuchen, einige von Ihren Manuskripten in Zeitschriften hier bakannt zu geben.

„Weh”³ will ich für „Clarté” übergeben, die eine grosse Aktion für Russland unternimmt.

¹⁹ Ezt már ÁGAI ADOLF megírta: Új hantok. Budapest 1906. 173. Ennek ismerete nélkül felújította BISZTRAY GYULA, It XLIX. 1961. 458–459.

²⁰ 1864-ben Arany invitálja Péter Dénest — egy szerkesztői üzenetben — a Koszori írógárdájába, tréfásan utalva írói álnévre: „Tiszteeljük *Kiszéri* urat, ha él még; küldhetne valami tárcába (nem pugillarisba) valót” (Arany János ÖM. XII. Bp. 1963. 252. NÉMETH G. BÉLA jegyzete: 576.).

²¹ Arany János ÖM. I. Bp. 1951. 509.

¹ Fond 83. No. 61. és 69. — A leveleket a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet engedélyével közöljük.

² A levél e része sérült, s keltezése nem olvasható, bizonyos azonban, hogy Párizsban, 1922 szeptember-októberében íródott, mivel Barta Sándor bécsi folyóirata, az Akasztott Ember 1922. november 1-i száma említést tesz Goll dadaizmus-ellenes leveléről, és idézi annak egyik, e levél egy részletével egyező, jellegzetes mondatát. — Itt jegyezzük meg, hogy a levél szövegében további három szó vált olvashatatlanná, e hiányokat pontozással jelezzük. A szöveg idegenszerű németségét nem javítottuk.

³ Barta Sándor 1922-ben, „az orosz éhínség napjaiban” írt *Jaj* című költeménye felháborodottan ítéli el a szovjetellenes intervenciót.

Sie Ungaren alle sind so stark: Barta, Kassák, Ujvári: viel stürker als alle Franzosen hier! Ihr könnt den Pariser hier Lektionen von lep . . . er Überweltung geben! Hier gibt es nur einen: Cendrars. Aber lasst euch doch nicht von den Dadas blüffen! Die sind Snobs, mit Monokeln und rosa krawatten, die noch für ihren eigenen kleineren Ruhen sorgen: über Russland z. B. scheren sie sich einen Dreck! Ihre kunst ist kein Katarakt wie die eure! Bleibt stark, und haltet euch gesund frei vom Gift des Oscar Wilde — und Marinetti — Imitators Tzara (nur mit anderen Mitteln). Bleibt Balkankerle!

Ich schicke Ihnen heute mein Dichtungen PARIS BRENNT⁴ (im Zeit erschienen) und die CHAPLINADE (deutsch und französisch): wenn es Sie interessiert, diese zu übersetzen, rate ich ihnen dem *französischen* Text des Char . . . zur benutzen, der ein erweiterte Fassung ist.

Schicken Sie doch Ihre Verse an ZENIT, in Zagreb.

Mit besten Handschloss, brüderlich

Ihr
Iwan Goll

„Der Stunden mit der trompeten Stand“ ist angekommen: ein schönes Buch, aber leider mit sieben Siegeln.

2.

14/XI. 1927.

Kedves Bartám!

Ha az utóbbi időben nem száradtam volna ki és be, háromszoros hurrával kezdeném ezt a levelemet: az első szabad estémen, amivel itt Berlinben rendelkeztem, elolvastam Fred Parkins történetét⁵ és el vagyok ragadtatva tőle. A darab évek óta a legjelentékenyebb költői alkotás, ami sorainkban létrejött. Ha volna időnk, módunk, alkalmunk, kedvünk, lehetőségünk arra, hogy egymás alkotásainak örüljünk, akkor ezzel a darabbal kapcsolatban meg kellene tennünk. Ha a darabot még Moszkvában olvastam volna,⁶ felkerestem volna, hogy megszorítsam a kezét. Jó érzés, hogy a költők még nem pusztultak ki közülünk, s még jobb, hogy képtelen napi munkába beszorítva is létrehozhatnak ilyen műveket. Nagyon-nagyon örültem ennek a dolgozatnak s külön örültem annak, hogy irodalmi művel összefüggésben alkalmam van örülni, melegen, jólesően, lelkesen. Azt hiszem, ez a darab Magát legérettebb formájában, ereje tetején mutatja.

A darab további sorsa, attól félek, egyenlőre független a benne megnyilatkozó értékektől. Hogy előadható-e, arról halvány sejtelmem sincsen, még arról se, hogy előadandó-e? De ez nem a mi dolgunk, mi most magunk között beszélgetünk:

Mert érett mű, természetes, hogy a darab nemcsak a Maga legjobb tulajdonságait, hanem a legrosszabbakat is szinte kristálytisztán tartalmazza. Óriási erejű történet, szörnyű történet: minden ízében pesszimiztikus. Mert azok a részletek, amik a lesújtó és letaposó hatást itt-ott, hogy úgy mondjam, munkásmozgalmi oldalról paralizálni akarják csak ráaggatott mesterséges csingilingik, még akkor is, ha Maga a legőszintebben gondolta is őket. A trósz-társadalom iszonyú, ez félelmetes erővel jön ki a darabból, de ezzel szemben a munkás védekezhetik is, vagy hogy van kilátás arra, hogy valamikor védekezni fog; az nincs meg benne vagy a kis fények elvesznek a hatalmas sötétség szimfóniában. A darab arról az oldalról van írva, ahonnan nem volna szabad írunk. Nem volna szabad így látnunk a világot. Bárán beszélhetek erről, mert ugyanebben szenvedek én is, habár, mert kevesebb fantáziával rendelkezem s általában tudatosabban nyírom és korrigálok magamat, az írásaimon, amennyiben létrejönnek, nem látszik meg annyira ez a tilos oldal. De Maga, aki szórén üli a paripát s nem ismeri még a saját veszedelmeit, egyszerre csak a legfeketébb pokolban nyargal vele, ahol — költői értelemben — csudaszép látnivalók vannak, de ahonnan nincsen kivezető út. Az utolsó jelenet egyszerű Faust-paródiája ugyanabban a hibában szenved, mint az eredeti: megoldása nem kielégítő, mert más síkon mozog, mint ahol a bajok, mint problémák fölvetődtek. Faust „idvezül” . . . Jó. Elintézi az öregség-ifjúság, házasságtalan szerelem s törvénytelen gyermek problémáját? (Mert, ne felejtjük el, Faust nem amiatt volt nagy mű, ami az égben, hanem amiatt, ami a földön játszódik benne.) Hogy a mű kéziratát végül a munkásosztály képviselője viszi magával, ez legfőlegbb utalás egy mennyországra, amely a darabban nincsen ábrázolva.

⁴ Az Akasztott Ember említett 1922. november 1-i száma „Páris ég” címen közli Goll e nagyobb költeményének néhány részletét (a fordító nevének feltüntetése nélkül).

⁵ Barta Sándor 1926-ban, már a Szovjetunióban írt, 14 képből álló tragikomédiája kéziratát, mint a levél további részéből kiténik, német fordításban olvasta Gábor Andor, s valószínű, hogy ő segítette elő német nyelvű kiadását. (Az író feljegyzése szerint németül „Fred Prakins Fordwagen” címen, 1929-ben jelent meg Lipcében, a Die neue Bühne kiadásában.)

⁶ Gábor Andor 1927 nyarán néhány hónapot a Szovjetunióban töltött.

Ezt a levelet két héttel ezelőtt kezdtem írni, de nem jutottam hozzá, hogy befejezzem. Jobb későn, mint soha.

Persze, hogy mindazokon, amiket előbb felsoroltam, nem lehet segíteni, mert se nem cserélhetjük, se nem herélhetjük ki magunkat, még akkor sem, ha ehhez a legnagyobb jóakarat megvan bennünk. Ez a jóakarat csak programmatikus formában tud megnyilatkozni, hogy t. i. azt a programmot, amely egyedül helyes számunkra, magunkénak valljuk és igyekezzünk, úgy ahogy tudjuk, megvalósítani. Programm és műalkotás sokszor el fognak térni egymástól, de nem minden út, amely jószándékkal van kövezeve, vezet a pokolba.

No már most, az egyetlen irodalmi csoport, mely odaát számunkra helyes programmal rendelkezik, a WAPP-Mapp csoport⁷ s azért írom ezen leveletemet, hogy arra ösztökéljem magát, hogy aktívabban és közvetlenebbül tartozzon hozzájuk. Mióta itt vagyok egy kicsit olvastam az irodalmi vitákat, amik a csoport körül lejátszódtak és láttam, hogy valamennyi többi irányzat számunkra kétségbeejtő homályokban tapogatózik s hajmeresztő álláspontokat foglal el. Egész határozottan ki lehet mondani, hogy kizárólag a WAPP áll marxista forradalmi alapon, mind a többi mind a négy lábával (elavult!) polgári ideológiákból táplálkozik, még akkor is, ha őket marxi sőt lenini idézetekkel tálalja. S a veszedelem az, hogy a mai Oroszországban a többi irányzat is nemcsak meg tud élni, hanem még sokkal jobban is mehet sora, mint a számunkra helyes programmnak.

Jut eszembe: van a darabból még egy német példánya? Nagyon kellemetlen valamit, ami csak egyetlen példányban van meg, a kézből kiadni, mert könnyen elveszhet.

S még egy: a darab fordítása még mint nyersfordítás is nehezen áll meg, sok helyütt csak azon keresztül értettem meg a német szöveget, hogy tudok magyarul és tudtam, hogy mi lehetett az, amit helytelenül fordítottak. Félek, hogy ez a német dramaturgot, vagy kiadót erősen zavarni fogja. Korrogálni roppant nehéz, mert többnyire több munkával jár, mint az újrafordítás.

Öleli Magát is, családját is
Gábor

Irénnek is üdvözet adandó át.

⁷ VAPP: Proletárirók Összorosországi Egyesülete, a Mapp ennek moszkvai szervezete, a RAPP ismeretes irodalmi nézeteit, irodalompolitikai vonalát követték. Részletesebben lásd LJUBOV SYECOVA: Proletár írószervezetek, 1920–1930. Helikon, 1966. 1–2. sz. 5–17.